

Diàspora d'una machona

 quaderndelesidees.press/diaspora-duna-machona/

13 de maig de 2024

Proyecto machona, viajes desviados, 2020.
Fotoperformance. Hangar, Barcelona.

Tot comença una tarda de plugim hivernal. A les 17 hores havia quedat al davant del Centre d'Art Santa Mònica amb un parells d'amics per veure la comparsa queer *Invocacions Insurrectes #1*, desenvolupada a les rambles i immediacions del centre d'art, amb la intenció de reflexionar sobre altres corporalitats resilientes amb la normalitat colonial. Tanmateix, aquest dissabte 24 de febrer de 2024 va resultar diferent, ja que vaig tenir l'ocasió de conèixer en primera persona el curador i dissenyador xilè de l'agenda queer Felipe Roman i, especialment, l'artista performer Frank Trobok, activista xilena no binària que va participar a l'esmentada cercavila amb textos, danses i accions artístiques, en qualitat de convidada especial del grup impulsor Morenada Perifèrica.

Entre cors, danses i sons guturals, el meu jo, com a agència de subjecte espectador-*flâneur*, es va hibridar amb l'etnògraf-observador participant i, de forma diligent, vaig enregistrar aquelles danses caporals de la Frank amb aquell brillant vestit de *machón* andí i grandiloqüents cascavells. Un cop finalitzada la cercavila, l'acte va concloure amb una xocolatada social i de germanor. Una enriquidora situació social que, de forma estratègica, em va possibilitar un enriquidor intercanvi d'impressions sobre els seus projectes artístics decolonials i dissidents del gènere, que en clau queer l'artista intersecciona amb la classe, ètnia, sexe, raça i territori.

Abans de prosseguir, és necessari cartografiar l'univers creatiu de l'artista multidisciplinària Francisca Trobok Abett de la Torre (1983), ja que la seva trajectòria artística va ser forjada entre el món de les arts escèniques, l'art d'acció, la direcció teatral, l'edició digital i les microcuradories. A grans trets, totes les seves peces en forma de diaris, objectes, textos poètics, fotoperformances, videoperformances i instal·lacions d'art reflecteixen, segons l'artista, tot «un procés d'experiències biogràfiques o bé autoretrats». En altres paraules, una acumulació d'arxius quotidians i sorollisme queer anticolonial que, des de Santiago de Xile, passant per nombrosos paratges andins, fins a arribar a Barcelona i Sabadell, dibuixa una trajectòria vital activista connectada amb l'acció social, l'art contemporani, les històries de vida, la teoria queer i els esdeveniments socioculturals i artístics més capdavanters de la ciutat comtal (LOOP, Can Felipa, Hangar, La Escocesa) i de la localitat de Sabadell. Des d'aquest darrer indret, on resideix, l'artista col·labora activament amb l'entitat feminista i comunitària DACS (Dissidències Artístiques de la Caserna de Sabadell) i l'AAPVS Associació d'artistes plàstics i visuals de Sabadell i, entre altres afers, realitza la seva residència artística a la nau L'Estruch.

Trobok, F. (octubre de 2019). Un salto.
Fotoperformance. Santiago de Xile. Fotografia de
Sofía Yanjarí.

En referència al sorollisme disruptiu decolonial, esmentat anteriorment, el vull centrar en la mística ritualística de la dansa caporal que, si més no, l'artista fa servir en gran part de les seves accions artístiques altersexuals amb el binarisme sexohegemònic i els constructes socials del gènere. D'entrada, val a dir que es tracta d'un ball tradicional d'origen bolivià que, al mateix temps, és compartit per les comunitats andines argentines, equatorianes, peruanes i xilenes i, de forma específica, pels pobles andins. La dansa caporal és una forma d'expressió cultural popular que, a priori, reflecteix una reproducció social binària arquetípica, conformada per *cholas* i *machones*. En el primer cas, la noció *chola* fa referència a les dones dansaires, caracteritzades per les seves faldilles llargues o minifaldilles, bruses amb mànigues llargues i barrets de *cholita*. I, en el segon cas, el terme *machón* s'associa als homes dansaires, proveïts d'amples camises, faixa, pantalons arrapats de tall militar i botes. Frank Trobok va iniciar el projecte performàtic de la *machona*

entre els anys 2017 i 2022 amb l'acció *Un salto* (Santiago de Xile, octubre de 2019), en què va irrompre en la comparsa dels homes, pel fet agosarat d'incorporar-s'hi amb la indumentària de *machón* i amb la cara maquillada. La dansa caporal de Trobok constitueix una mena de ritual sanador i catàrtic que, focalitzat en el cos performatiu de l'artista, fa de mitjà expressiu d'una alteritat d'identitats i expressions de gènere, allunyades de les hermètiques estructures binàries del gènere heteropatriarcal. Així doncs, la dansa manté tot un potencial transformador, amb què l'artista mitjançant una sèrie d'exercicis autobiogràfics s'allibera de les seves cadenes culturals i experimenta els seus diferents jos, com una forma propositiva d'enaltir i reivindicar minories sexogenèriques, gèneres fluids i no binaris, diversitats corporals, transgressions queers, etc.

Pel que fa al terme *machona*, s'ha de subratllar que es tracta d'un concepte despectiu i pejoratiu que, a grans trets, es podria traduir en català com a *dona homenenca*. Un terme que margina i menysprea les persones injuriades, ja que han perdut la seva condició de ciutadanes «normals» i esdevenen una espècie de monstre asocial, invertit i perillós que, tard d'hora, s'ha de corregir o erradicar, a través del càstig social, les vexacions públiques i les agressions verbals i físiques. Des d'aquest ordre, cal citar l'acció *Ckooli Ckoratur* o *Cuerpo quebrado* (agost de 2022) realitzada en la localitat xilena d'Antofagasta, on es va accentuar un cos capgirat i alhora sinistre que dialoga amistosament amb una habitant del desert; la Germana, deambula i, al capdavant, marca el territori amb el soroll dels seus cascavells, com una mena d'ésser teriomorf, conformat per un ésser humà i animal felí. En definitiva, una acció performativa que dialoga.

Ckooli Ckoratur o Cuerpo quebrado.
Fotoperformance. Agost de 2022. Antofagasta, Xile.
Fotografia de Claudia León.

A més a més, la *machona* esdevé un monstre programat, ja que encarna l'altre, l'enemic, la marginalitat o els marges socials establerts per una majoria que determina el cànon de la normalitat i jerarquitzza les diferents dinàmiques socials. Les persones estigmatitzades són susceptibles de patir pertinents correctius en forma de presó, multes o apallissaments. Aquest mateix mecanisme d'enjudiciament i menyspreu social va viure l'artista en les seves pròpies carns durant la seva infantesa i adolescència al seu Xile natal. Una època força

vulnerable i anguniosa que la va fer lesbiana i la va empentar cap a la descoberta d'una masculinitat femenina alternativa a la baronívola. D'aquest període adolescent, Trobok reconeix al seu llibre *Proyecto machona, 2017-2022* (2022) que existeixen fotografies i vídeos en què l'artista va començar a decantar-se cap a la construcció d'un gènere ambigu i androgin, a través del cabell curt, gorra, pits reduïts, etc.

El despertar de las monstruas postapocalipshit (2021). Videoart. Festival LOOP. City Screen, Barcelona. Fotografia de Xavi de la Calle.

Sense deixar el paràgraf anterior, Trobok és la monstre que va ser injuriada repetidament, però que renaix entre les cendres de la humiliació i les ofenses verbals com una empoderada *machona*, orgullosa i disposada a subvertir consciències, transgredir el binarisme dels gèneres i, al capdavant, d'anul·lar el poder destructiu de l'insult, a través del seu inofensiu apropiacionisme queer. Des d'aquest rerefons, s'ha de citar la peça *El despertar de las monstruas postapocalipshit* (2021), que es va poder gaudir amb City Screen al festival LOOP, realitzat a Barcelona. Una peça que ressaltava l'excel·lència d'un cos abrupte, rude i hipermasculí, que fluctua entre allò ambigu, coratjós, no corrent, no binari i *queer*. Un cos descontrolat i no domesticat pel sistema en què l'artista supera tots els mecanismes de control social.

Finalment, s'ha de remarcar, com a denominador comú de les accions trobokianes, l'emissió d'un cos de l'artista erràtic, desracionalitzat i deshumanitzat, segons els paràmetres convencionals heteropatriarcals. Des d'aquest ordre, s'ha de parar atenció a l'obra titulada *Proyecto machona, viajes desviados*, desenvolupat durant la residència artística de l'Hangar (Barcelona, 2020). Una performance que ressaltava la figura d'una *machona* que destorba i, per tant, constitueix una amenaça a l'ordre i el decòrum social. Concretament, Frank va realitzar una retrospectiva de la seva vida, focalitzant-se en les petjades d'una nena lesbiana i inacceptable per l'ordre social xilè, ja que es va enfrontar al llenguatge, els malestars interns d'un cos social normatiu, el desig de transfuguisme del gènere assignat, el món exterior...

Si t'ha agradat aquest article i vols rebre un butlletí amb els nous articles que publiquem envia'ns el teu correu electrònic i et subscriuràs a la Newsletter de Quadern.

Quadern de les ideesCapital Natural

He llegit i acceptat les condicions establertes en l'[avís legal i política de privacitat](#).

Felip González Martínez

Doctor en Belles Arts (UPV) Docent de l'ESDAPC Membre de la Junta de l'ACCA Felip González Martínez (Alzira, València, 1977) és docent, curador independent, etnocrític d'art a diversos mitjans, creador de continguts culturals a les xarxes socials i coordinador d'activitats culturals. Membre de la Junta Directiva de l'Associació Catalana de [...]

[Llegir més](#)